

VALORI ALE STATULUI ȘI ȚĂRANULUI RECEPTATE ȘI UTILIZATE ÎN MEDIILE CITADINE DE DECIZIE ȘI CULTURĂ

Marian Iacob

The main part of the article treats about the relationship between the religion hierarchy, chiefs of state and administration, political parties, cultural movements and rural world moral values.

According to Clide Kluckhorn ideas („A comparative study of values in five cultures”), the present article stressed on „value-oriented bias”, and also insist to the wrong way to deal with the matter of village values, in city media.

During and after the communist regime, the turmoil of rural world became a „distraction-element” for the sistem of village moral values, though it genuine pattern contained all the qualitties for a better future. The article attempmts to prouve the small powers of understanding of city society for the paysants values.

The actual situation, the globalisation and ecological challenges, requiers a new assessment concerning the set of peasant values.

Perioada modernă a mediului rural românesc a suscitāt mai multe valori-zări, unele corecte, altele eronate, din partea unor categorii, grupuri și centre de decizie ale statului și societății citadine. Valoarea e în general definită ca apreciere a unui subiect față de un atribut, relație, idee sau obiect. Fundamentul aprecierii e reprezentat de satisfacerea unei nevoi sau a unui ideal împărțășit de grupul receptor. Omul societății moderne are vocația valorizării (Th. Speranția - „Axiotropismul”). Trebuie spus că articolul de față analizează „înclinația valoric orientată”, în care cel ce valorizează este dual influențat atāt de sistemul propriu de valori, cât și de sistemul de „valori – grilă” al categoriei sau grupului social din care fac parte.

Studiul valorii a evoluat într-o disciplină aparte: axiologia. Filosofia culturii a cunoscut mai multe tipuri de abordări axiologice, care prin complexitatea și caracterul lor polemic depășesc intențiile articolului de față. Voi cita „Școala de la Baden” - Rickert și Windelband, considerând valorile absolute de care popoarele se apropie prin cultură. Spraenger, Petre Andrei și Tudor Vianu au clasificat valorile după principalele domenii ale activităților umane. Pentru sistematizarea problemei, acest din urmă tip de demers e folosit în prezentul articol (cu unele rezerve menționate în text).

De ce setul valorilor lumii țărănești? Pentru că reprezintă matricea de la care se revendică construcția socială și etică a statului român modern. Pe drept sau nedrept, importante segmente ale grupurilor de putere, decizie și cultură de la orașe au ambiționat să descopere rădăcini rurale seturilor proprii de valori dominante.

Valorile receptate nu sunt autonom – obiective, păstrând amprenta personalității receptorului individual, care implică tradiția și cultura, într-o desfășurare în timp care nu e scutită de accidente și fluctuații, legate chiar de componentele diacronică și psihologică ale valorizării. Florence și Clide Kluckhorn au împărțit orientările valorice

în orientări dominante și orientări variate și le-au divizat în: predispoziții înnăscute (rău, nici rău, nici bun) relația cu natura (omul supus naturii, omul integrat în natură), dimensiunea timpului (orientare spre trecut, orientare spre prezent, orientare spre viitor), tipul de personalitate prețuit (care ființează întru devenire, care înfăptuiește), modalitatea relației cu semenii (lineală, colaterală, individualistă)*.

Și totuși, pentru ce valorile dominante ale statului și țăranelor? S-ar putea replica, și pe bună dreptate, că emițătorul acestor orientări valorice e într-un continuu regres, ba chiar sunt unii care văd dispariția iminentă a așezărilor rurale, dacă nu și a mentalităților țărănești. Pentru că reprezintă singura ancoră sigură în aprecierea interesată a grupurilor cetățene de putere, decizie și cultură din care sunt exemplificate în articol: biserica, șeful statului și administrația, grupuri și partide politice, medii artistice. Prin caracteristica tipică a dorințelor și idealurilor incluse de receptorii de valori dominante, acestea iau forma decadentă a unui sistem valorico-normativ și dau seamă de orientări economice, sociale și etice pe termen lung.

În același timp, sistemul de valori al unui grup, în cazul nostru țărani, merge în direcția sporirii coerenței interne, dar actualizează și disfuncțiile societății și se raportează la evoluția centrifugă a celorlalte grupuri sociale. Dinamica schimbării, economică și demografică, a accentuat caracterul desuet al modelului axiologic rural, în contextul industrializării, migrației forței de muncă (pendulatorii sau permanente), specializării producției de bunuri și evoluției spre centralizare a statului modern.

La începutul enumerării unor valorizări în mediile culte cetățene, voi aminti unele grupuri sau sub-grupuri care s-au revendicat direct din mediul țărănesc, însă pe care le consider exterioare acestuia: părți ale administrației locale sătești, mișcări și partide politice, grupuri de slujitori ai cultelor religioase.

În articol se insistă, în special, pe erorile de valorizare, ele fiind responsabile în parte de declinul satului, firește în conjuncție cu factori economici. Țărănimea reprezintă încă un grup demografic majoritar al populației României, de aici, uneori, dificultatea de a lucra cu „orientări valorice” unice. În cazuri particulare de valorizări, a fost considerată situația Munteniei Subcarpatice.

Valorile țărănești și biserica

De la mișcarea Hetairiei și a lui Tudor Vladimirescu, dar mai ales în perioada regulamentară, biserica ortodoxă s-a democratizat lent, dar constant. Pașoptiștii și Cuza, cu programul de secularizare a averilor, au rupt practic biserica din unirea cu statul și au obligat-o să-și reexamineze ambițiile imanente. Domnia distantă față de biserică a lui Carol I aduce totuși bisericii autocefalia. Constituția din 1923 a acordat bisericii ortodoxe importante privilegii, rolul de biserică dominantă, plata salariilor preoților de către stat. România a acceptat, sub presiunea marilor puteri, drepturi pentru romano-catolici, greco-catolici și bisericile protestante și neo-protestante aduse în noul stat român de unirea din 1918. Dictatura lui Carol al II-lea, statul național-legionar, regimul Antonescu, n-au permis bisericii un rol important.

* C. Kluckhohn - „Studiu comparativ al valorilor în cinci culturi

dar au promovat-o ca factor util de unitate. După venirea regimului comunist, legea cultelor din 1948 și alte măsuri ale unei puteri atee, au pus biserica ortodoxă în subordinea Ministerului Cultelor, au menținut biserica romano-catolică și pe protestanți în semi-clandestinitate. Biserica greco-catolică a fost desființată.

Setul de valori țărănești accentuate constant de biserica ortodoxă în toată perioada modernă a cuprins: tradiționalismul, naționalismul, tenacitatea, umanismul, cultul pământului și al strămoșilor, credința. Uneori, s-au supralicitat: respectul față de tradiție și ierarhie, ascultarea, modestia și blândețea țăranilor și valorizarea neadecvată a făcut ca întregi comunități sătești să se desprindă în secolul al XIX-lea și în secolul trecut de biserica milenară, beneficiarele acestei neînțelegeri fiind în principal cultele neo-protestante. A fost ignorată de multe ori dorința firească a țăranului de înnoire și viața mai puțin trudnică. De asemenea, în perioada comunistă, biserica a demisionat la vârful ierarhiei, în fața marilor agresioni împotriva satelor (programul de „sistemizare rurală”) și a distrugerii lăcașurilor de cult, în încercarea de a tranzacționa o înțelegere, de fapt imposibilă, cu regimul. Prin aceasta, biserica a subevaluat tenacitatea țăranului, cultul proprietății, sentimentul apartenenței la obștea satului și a pierdut în lumea satelor o parte a prestigiului acumulat.

Se poate spune că, în general, valorile sătești au fost corect percepute de biserica ortodoxă, distanța și neadecvarea întâmplătoare a valorizării fiind legate de supralicitarea de către ierarhi a tradiționalismului comunității rurale și a valorilor ascultării și modestiei.

Șefii statului și administrația

În perioada ce a urmat domniilor fanariote se situează începuturile statului modern. În trecerea lentă de la un ev mediu întârziat la perioada modernă s-au acumulat multe schimbări în structura, funcționarea și metodele puterii de stat și administrației. Utilizarea de către puterea de stat a setului de valori ale lumii țărănești a evoluat până la forma unui contract informal, dar real. Necesitatea absolută a sprijinului țărănesc a făcut din șeful statului, fie el domn sau rege, cel mai atent valorizator al lumii țărănești. În războiul de independență, războaiele balcanice, primul și al doilea război mondial, a luptat și s-a jertfit în principal țărănimea română. Putem aprecia ca momente de mare înțelegere a valorilor țărănești: 1848, Reformele Cuza-Kogălniceanu, Proclamația Regelui Ferdinand către trupe, din aprilie 1917. Valorile esențiale pe care puterea de stat le-a apreciat la țărani au fost curajul, hărnicia, sentimentele de apartenență la comunitatea sătească, patriotismul și naționalismul. Un singur moment de dezastru al valorizării, înaintea primului război mondial, în 1907, a fost agravat și de inaderența funciară a arendașilor la realitatea și valorile satului românesc.

Primii șefi ai statului care fac țărănimea să treacă la remorca altui grup social sunt cei comuniști. Chiar dacă ideologia dominantă rezervă țărănimii rolul de secundat al clasei muncitoare, primii ani de comunism au adus cea mai eronată valorizare a țăranului și lumii sale, evaluarea comunistă trece la pasiv tradiționalismul, cultul pentru pământ, viața integrată naturii, chiar patriotismul și naționalismul.

Valuri de migrații țărănești au alimentat cu forța de muncă marile șantiere și uzine, o parte a țăranilor a suferit persecuții, deportări, arestări. Un program accelerat de urbanizare urma să găzduiască forța de muncă rurală în marginile orașelor. Nici o tresărire la mutațiile care se puteau produce în mentalități și obiceiuri. Regimul a lăsat în urmă imense zone suburbane, sate dormitor, mahalale. Ultima perioadă comunistă a încercat să valorizeze cel puțin patriotismul și naționalismul țăranilor, în contextul în care regimul încerca o distanțare față de „internaționalismul proletar”, în încercare tardivă, demagogică, înconjurată de sărăcie și izolare.

Conducătorii statului comunist sunt oglinda cea mai strâmbă a valorilor lumii țărănești. Laboratorul unui stalinism lingușitor a fost cel mai depărtat de idealurile țărănești.

Evaluări ale partidelor politice asupra lumii țărănești

Încă de la cristalizarea opțiunilor politice moderne fundamentale ale lumii urbane, problema valorilor țărănești a fost importantă. Devenirea unor formațiuni politice a fost, în principal, legată de valori rurale, uneori reale, alteori închipuite. În fundal, trona sintagma „țară eminentemente agrară”, un fel de motto al tuturor grupărilor politice care se raportau la valorile lumii sătești.

La începutul perioadei moderne, conservatorii și liberalii au propus, rând pe rând, rezolvări pentru evoluția satului românesc. Electoral, în umbra votului cenșitar, problema rurală nu avea stringență, totuși liberalii, conservatorii, sămănătorii, junimiștii, poporanii, curentele naționaliste au receptat valorile rurale, le-au analizat și au încercat să le folosească. Conservatorii cu aripa cea mai polemică, junimiștii, evaluau satul ca fiind un rezervor de hărnicie, cumințenie, tradiționalism, păstrător a tot ce era mai valoros și autentic național. Teoria maioreșciană a „formelor fără fond”, a covârșit posteritatea politică prin conținut și eleganța exprimării. O altă mare evaluare îi aparține lui Nicolae Iorga și sămănătorismului politic, liberalii au evaluat mai corect dorința unei vieți mai bune, spiritul practic, spiritul inovativ al țăranilor. Măsurile lor, votul universal, adoptarea în lumea rurală a unui mod de viață european, urbanizarea, băncile, cooperativele, asociațiile sătești, modernizarea învățământului, au câștigat, în timp, competiția valorizării. Aceasta nu înseamnă că în partea conservatoare nu au fost evaluări corecte și, mai ales, formulări de geniu. Mai banal, liberalii au considerat valorile progresului, inovației, dorinței de mai bine a țăranilor. Există însă o sfășiere între orientările valorice liberale și lumea satului. Liberalii au pedalat pe schimbarea din temelii a mentalităților, trecerea la producția-marfă și în fundal se dezinteresau de tot ce prin transformarea satului se pierdea iremediabil în tradiții, obiceiuri și chiar în funcționarea comunităților sătești. O victorie „a la Pyrrhus”: țăranul câștiga, dar dispărea. Carențele evaluării liberale au fost utilizate între cele două războaie mondiale de curentele creștin-democrate și naționaliste. E de remarcat incisivitatea propagandei legionare și ingeniozitatea soluțiilor cooperatiste ale Partidului Țărănesc al lui Ion Mihalache, permanentizate de Partidul Național Țărănesc.

După al doilea război mondial, au urmat evaluările Partidului Comunist. Acesta era depozitarul unei concepții prefabricate și a unor „legi obiective” ce prevedeau dispariția, în timp, a grupului țărănesc. Experimentul răsăritean al acestei ideologii nu avea legături cu realitatea satului și chiar a neamului. În lunga perioadă comunistă au existat fluctuații de evaluare, însă, în esență, valorizările au fost greșite. Peste avatarurile doctrinei s-a suprapus o inaderență viscerală a comuniștilor români la valorile sătești.

Medii artistice, culturale și valori rurale

Începând de la jumătatea secolului al XIX-lea, curentele filozofice și culturale care-și dispută evaluări asupra țărănimii sunt tradiționalismul și modernismul. Moda manifestelor și a programelor mișcărilor artistice și culturale ne-a lăsat suficiente dovezi ale intențiilor acestor curente, în legătură cu satul și țărănul. Până la primul război mondial, tradiționalismul nu a avut rival în lumea rurală. El se baza pe valori „milenare”, considerându-le perfecte, din punctul de vedere al suprapunerii cu cele țărănești. Modernizarea de context a societății a făcut ca și modernismul moderat să valorizeze unele aspirații ale țărănimii. Trașant, clasicismul și romantismul și-au împărțit aderența la seturi concurente de valori țărănești.

Tradiționalismul și-a găsit expresia artistică la „Junimea” și Titu Maiorescu, prin Eminescu, Slavici, Creangă și urmașii lor. Sincronismul, în cercul din jurul lui Eugen Lovinescu. Semănătorismul și poporanismul au primit replica lui Ibrăileanu și Ralea. Indiferent de poziția și aderența mai mare sau mai mică la valorile satului, lumea artistică a folosit cu finețe și talent aceste valori. Nume importante pot fi citate: Brâncuși, Enescu, Grigorescu, Mincu, Aman, Goga, Coșbuc, Iorga, Blaga, Sadoveanu.

Problema țărănească a supraviețuit minimalizării comuniste prin potențialul artistic al valorilor vieții integrate în natură, cultul strămoșilor și al pământului, ca depozitar al tezaurului de rituri, obiceiuri și tradiții.

Lumea artistică reprezintă cel mai sensibil valorizator al integralității universului sătesc. Mai mult, o parte a mediilor artistice considera satul și aspirațiile sale ca posibilă origine a unei evoluții viitoare, părere pe care nu o împarte cu nici un alt segment al societății urbane contemporane.

Orientări valorice dominante ale societății și

orientări valorice dominante ale lumii rurale, diferențe și evoluții

Valorile au un grad mare de generalitate și sunt împărțite de comunități foarte extinse, națiuni, comunități suprastatale, organisme politice și economice mondiale. Raportându-se la caracterul și evoluția generală a speciei, nu exclud, pe domenii mai restrânse, preferința pentru un anume set, caracterizând grupuri mai restrânse ale societății, în cazul nostru, țărării. Din comparația urban-rural a valorilor dominante se observă deosebiri destul de importante, care sunt firești și dau măsura diferenței între orășean și țărăn. Aceste diferențe sunt vizibile în domeniul aprecierii mediului natural, al tradiționalismului și tradițiilor, al respectului pentru obște și ierarhii, al cultului pentru pământ și strămoși.

Pentru că centrul de conducere și decizie al societății moderne a trecut de multă vreme în zona grupurilor citadine, e firesc să se pună întrebarea: valorile rurale sunt depășite sau anacronice și, implicit, pot ele să dea seamă de regresul satului românesc? Ar trebui să disociem, de asemenea, între sat și suburbie, aceasta din urmă definită de o altă selecție de valori decât comunitatea rurală.

Mai mult, unele neîmpliniri ale civilizației urbane, care în timp a acumulat stres, poluare, inclusiv morală, alteritate față de mediu, au determinat o resurecție a unora dintre valorile satului, în special a celor legate de viața integrată naturii, respectul comunității, cultul strămoșilor și respectul tradițiilor și obiceiurilor.

Lumea orașelor a început să-și pună întrebări legate de viitorul și legitimitatea valorilor „tehnologice”. În noul context, reluarea unei discuții asupra valorilor țărănești ar putea fi utilă.

Bibliografie:

C. Kluckhohn – *A comparative study of values in five cultures*, C.U.P., 1951